

İSLAM'DA ÇOCUKLUĞUN TARİHİ

Orta Çağ İslam Toplumunda Çocuk ve Çocukluk

Avner Gil'adi

Çeviri: Salim Korkmaz

AVNER GİL'ADİ

Haifa Üniversitesi Orta Doğu Tarihi Bölümü'nde fahri profesördür. Modernite öncesi İslam toplumunda çocukluk ve eğitim tarihi, aile tarihi, kadınlar ve cinsiyet tarihi alanlarında çalışmaları mevcuttur. Eserleri arasında; "Children of Islam: Concepts of Childhood In Medieval Muslim Society" (Macmillan, 1992), "Infants, Parents and Wet Nurses: Medieval Islamic Views on Breastfeeding and Their Social Implications" (Brill, 1999), "Muslim Midwives: The Craft Of Birthing in the Premodern Middle East" (Cambridge, 2015) ve "La Famille en Islam D'apres les Sources Arabes" (Les Indes Savants, 2013; Mohammed Hocine Benkheira, Catherine Mayeur-Jaouen ve Jacqueline Sublet ile) yer almaktadır.

SALİM KORKMAZ

4 Aralık 1984 tarihinde Adana'da dünyaya gelmiştir. 2007 yılında lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladıktan sonra 2 yıl boyunca Türkiye Hentbol Federasyonu'nda tercüman ve dış ilişkiler koordinatörü olarak görev yapmıştır. Aynı dönemde Hacettepe Üniversitesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Programı'nda yüksek lisans düzeyinde eğitimini sürdürmüştür. 2010-2012 yılları arasında Kapadokya Meslek Yüksek Okulu (Kapadokya Üniversitesi), Uygulamalı Çevirmenlik Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. 2013-2023 yılları arasında Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı'nda (UCLG-MEWA) tercümanlık, uluslararası ilişkiler koordinatörlüğü ve genel koordinatörlük görevlerini yerine getirmiş, kurum bünyesinde UCLG-MEWA Newsletter ve MEWA Agora adlı süreli yayınların genel yayın yönetmenliğini üstlenmiştir. Halihazırda danışmanlık ve tercümanlık faaliyetlerini sürdüren Salim Korkmaz, çok sayıda kitap ve süreli yayının Türkçeye kazandırılmasında rol almıştır.

Tamar için...

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Teşekkür	11
1 - Giriş: İslam'da Çocukluğun Tarihi	13
I. Kısım - Yenidoğan Bebek	
2 . Tuhfetü'l Mevdûd On Dördüncü Yüzyıldan Bir İslami Çocuk Yetiştirme Rehberi. 41	
3. Tahnik Üzerine.....	67
Bir Erken Dönem İslami Çocukluk Ayini.....	67
II. Kısım - Çocuk Eğitimi	
4. El-Gazâlî'nin Çocuk Eğitimi Hakkındaki Mülâhazaları.....	81
5. Orta Çağ İslami Eğitim Düşüncesinde Bedensel Ceza	109
III. Kısım - Çocuk Ölümleri ve Yetişkinlerin Tepkileri	
6 . Orta Çağ İslam Toplumunda Bebekler, Çocuklar ve Ölüm..	121
7. Orta Çağ İslami Teselli Risalelerindeki Bir Motif: Yaşlı Ebeveynlerin Sabrı ve Kökenleri	159
8. Orta Çağ İslam Toplumunda Bebek Katli.....	169
9. Sonuç	195
Kaynakça	201
Dizin.....	217

ÖNSÖZ

Bu eserde derlenen çalışmalar, son yıllarda yapılan araştırmaların bir meyvesidir. Bu araştırmalar, İbrani Üniversitesi'nde, kendilerine teşekkür borçlu olduğum Profesör Hava Lazarus-Yafeh ve Profesör Aharon F. Kleinberger'in danışmanlığında, el-Gazâlî'nin eğitim düşünceleri hakkında bir doktora tezi olarak başlamıştır.

El-Gazâlî, eserlerinin çoğunda özellikle "yüksek öğrenim" ve genç müminleri sufi yaşam tarzına hazırlamanın yöntemleri gibi meselelerle ilgilenmiş olsa da başyapıtı *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*'de çocuklara, çocukluğa ve ebeveyn-çocuk ilişkilerine dair çok sayıda kısa atıf yapmanın yanı sıra bir bölümü de tamamen çocuk yetiştirmeye ve çocuk eğitime ayırmıştır. El-Gazâlî'nin bu alandaki düşünceleri, özellikle de Helenistik düşünceleri kullanma, açıklama ve İslami bir dünya görüşüne derç etme yöntemi (bkz. 4. Bölüm) dikkatimi çekti ve beni, Orta Çağ İslam toplumunda yaygın olan çocukluk anlayışları ve çocuklara yönelik tutumlar konusunda daha fazla şey öğrenmeye sevk etti. Sonrasında, çocukların ve çocukluğun Orta Çağ'daki Müslüman yazarlar tarafından sadece etik-pedagojik açıdan değil; aynı zamanda hukuki, teolojik ve tıbbi açılardan da ele alındığını; meseleye edebî eserlerde ve şiirlerde de atıfta bulunduğunu keşfettim. Öte yandan, bu görece zengin materyallerin şarkiyatçılar tarafından neredeyse

bütünüyle görmezden gelindiğini ve Batılı tarihçilerce (Philippe Ariès'in ilk olarak Paris'te 1960'ta yayımlanan *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*'inin etkisi altında)¹ hazırlanan aile tarihi ve çocukluk tarihi eserlerine paralel herhangi bir şeyin İslami çalışmalar çerçevesinde mevcut olmadığı da çok geçmeden ortaya çıktı.

St Antony's Yüksek Okulu'nda bir İsraili Bilim Kurulu Üyesi ve Orta Doğu Merkezi'nde Bilim Kurulu Kıdemli Ortak Üyesi olarak Oxford'da geçirdiğim iki yıl, araştırmama büyük bir ivme kazandırdı. Bodleian Kütüphanesi'nin yanı sıra Şarkiyat Enstitüsü'nün, Orta Doğu Merkezi'nin ve Sosyal Antropoloji Bölümü'nün kütüphanelerinin zengin basılı ve yazma eser koleksiyonları ve bu kurumların çalışanlarının cömert yardımları, çocuklar ve çocuklukla ilgili malzeme arayışım sırasında çeşitli Orta Çağ Arapça kaynaklarını incelememi ve Antik Çağ ve Orta Çağ Avrupa tarihinin ilgili alanlarında ve antropolojide sürmekte olan araştırmalara aşina olmamı sağladı. Oxford dışında, Britanya Kütüphanesi, SOAS Kütüphanesi, Londra'daki Wellcome Tıp Tarihi Enstitüsü ve Birmingham'daki Selly Oak Yüksek Okulları Kütüphanesi (Mingana Doğu Yazma Eserleri Koleksiyonu'nu içerisinde barındırır) gibi bazı kütüphaneler ve yazma eser koleksiyonları da çok faydalı ve yardımcı oldu.

Ayrıca bu süre zarfında, bazı muhteşem bilim insanlarıyla fikir alışverişinde bulunma, onların ilgisini ve dikkatini çekme imkânı buldum. Bana özellikle ilham ve destek verenler, Oxford'da araştırmamın en önemli aşamalarına eşlik eden, araştırmamı yayımlama konusunda beni cesaretlendiren ve sonrasında da bütün taslağı okuyup yorumlama nezaketi gösteren Profesör Albert Hourani, Profesör Rosenthal, müteveffa Profesör Michael Dols, Dr. Patricia Crone ve Dr. Lawrence Conrad oldu. Kendilerine, eşim Tamar ile çocuklarım Inbal, Amoz ve Ohad'a, Oxford'dan

¹ İngilizce tercüme: *Centuries of Childhood* (Harmondsworth, 1986). Ariès'in iddiaları için özellikle bkz. 6. Bölüm ve Sonuç bölümü.

arkadaşlarım Julie ve Colin Lynes ile Luke Tradwell ve Mike Bilson'a, bu eserdeki görünür ve görünmez payları için teşekkür etmek isterim. Ayrıca arkadaşım Dick Bruggeman'a ve özellikle de Marion Lupu Hanımefendi'ye, İngilizce üslubumu tashih edip düzeltme hususunda büyük bir iyi niyet ve fedakârlıkla ettikleri yardımları için teşekkür borçluyum. Yine ayrıca başlangıçta St Antony's Yüksek Okulu ve The Wellcome Vakfı, son iki yılda ise İsrail Fen Bilimleri ve Beşerî Bilimler Akademisi tarafından araştırmama sağlanan mali destek için de son derece müteşekkirim.

Bu eserin (başlangıçta monograf olarak planlanan) yapısının gerekçesi iki katmanlıdır: Birincisi, İslam'da çocukluk tarihinin hâlâ emekleme çağında olduğu ve bu araştırmanın, alandaki neredeyse ilk adımları atmış olması hasebiyle birçok kaynağa henüz dokunamamış olması; bu aşamada bir monograf düşüncesini fazlasıyla iddialı kılmış olurdu. Geriye, konuyu ele almanın tek bir makul yolu kalıyordu: konunun bazı belirli ve tanımlanmış yönlerini incelemek... İkinci olarak, aşağıdaki sekiz çalışmanın beşinin daha önceki nüshalarının hâlihazırda yayımlanmış olması, bu eserin potansiyel faydasını azaltmamaktadır. Aksine, farklı ilgi alanlarına yönelik dergilerde -şarkiyatçı çalışmalardan, Musevilik çalışmalarına ve tıp tarihine kadar- basılmış olan makaleler, burada yapıldığı gibi tek bir çatı altında toplanmak suretiyle çeşitli alanlardan konuya ilgi duyabilecek bilim insanlarının kullanımına sunulabilir.

Elinizdeki derlemenin, İslam medeniyeti tarihinin anlaşılmasında da vazgeçilmez nitelikte olan bu ilgi çekici konunun daha sistematik ve kapsamlı şekilde incelenmesi için bir başlangıç noktası olacağını umuyorum.

Avner Gil'adi